

Utjecaj pandemije Covid-19 na turističke pokazatelje u Republici Hrvatskoj

Jelić, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Tourism and Rural Development in Požega / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet turizma i ruralnog razvoja u Požegi**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:277:228571>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

Repository / Repozitorij:

[FTRR Repository - Repository of Faculty Tourism and Rural Development Požega](#)

**FAKULTET TURIZMA I RURALNOG
RAZVOJA U POŽEGI**

MARIJA JELIĆ, 0253051753

**UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19. NA TURISTIČKE
POKAZATELJE U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Požega, 2023 godine

FAKULTET TURIZMA I RURALNOG RAZVOJA U POŽEGI

PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ TRGOVINA

**UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA
TURISTIČKE POKAZATELJE U REPUBLICI
HRVATSKOJ**

ZAVRŠNI RAD

IZ KOLEGIJA UVOD U GOSPODARSKU STATISTIKU II.

MENTOR: doc.dr.sc. Mirjana Radman-Funarić

STUDENT: Marija Jelić

JMBAG: 0253051753

Požega, 2023. godine

SAŽETAK

Pandemija COVID-19 drastično je utjecala na turističke pokazatelje širom svijeta a tko i u Republici Hrvatskoj. U Hrvatskoj je turizam jedan od najvažnijih sektora a pandemija je izazvala veliki pad turističkih aktivnosti, što je izravno utjecalo na prihode i velik broj zaposlenih ljudi u sektoru turizma.

Mnoge atrakcije bile su prisiljene zatvoriti svoja vrata što je značilo veliko smanjenje prihoda i gubitaka radnih mjesta. Smanjeni broj dolazaka i noćenja na turističkim atrakcijama rezultiralo je prilagodbu strategija. Hrvatska je usvajala različite strategije kako bi sačuvala barem dio prihoda, i ostvarila barem dio broja noćenja i dolazaka od prethodnih godina.

Osnovni cilj rada je analiza utjecaja pandemije COVID-19 na gospodarske rezultate u Republici Hrvatskoj, osobito na turističke rezultate. Istražiti dinamiku turističkih rezultata od 2015.-2022. i usporediti s rezultatima u razdoblju pandemije COVID-19.

Ključne riječi: turizam, COVID-19, BDP

The COVID-19 pandemic has drastic all affected tourism indicators around the world and in the Republic of Croatia as well. In Croatia, tourism is one of the most important sectors, and the pandemic has caused a large drop in tourist activities, which directly affected income and a large number of employed people in the tourism sector.

Many attractions were forced to close their doors which meant a huge reduction in revenue and job losses. The reduced number of arrivals and overnight stays at tourist attractions resulted in the adjustment of strategies. Croatia adopted different strategies in order to preserve at least part of the income, and achieve at least part of the number of overnight stays and arrivals from previous years.

The main goal of the paper is to analyze the impact of the COVID-19 pandemic on economic results in the Republic of Croatia, especially on tourism results. To investigate the dynamics of tourism results from 2015-2022. and compare with the results during the COVID-19 pandemic period.

Keywords: tourism, COVID-19, GDP

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. POJAM I RAZVOJ TURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ	2
2.1. Općenito o turizmu	2
2.2. Povijesni pregled turizma u Republici Hrvatskoj	2
3. POJAM I RAZVOJ BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA U RH.....	5
4. ANALIZA RADOVA ZNANTVENIKA O TURIZMU I BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA...6	
5. ISTRAŽIVANJE GOSPODARSKIH REZULTATA PRIJE I ZA VRIJEME PANDEMIJE COVID-19.....	7
5.1. Razvoj turizma prije pandemije COVID-19	7
5.2. Hrvatski turizam u brojkama.....	7
5.3. Turizam u Republici Hrvatskoj u vrijeme pandemije COVID-19	8
5.4. Ponuda i potražnja turizma u Hrvatskoj u vrijeme pandemije	9
6. STATISTIČKA ANALIZA PODATAKA POMOĆU TRENDI-DINAMIČKA ANALIZA.....	11
6.1. Linearni trend.....	14
7. USPOREDBA TURISTIČKIH POKAZATELJA REPUBLIKE HRVATSKE IZ 2015.- 2022. GODINE	20
8. ZAKLJUČAK	22
9. LITERATURA	23

1. UVOD

Turistički pokazatelji u Republici Hrvatskoj prikazuju podatke koje se koriste za analiziranje, mjerenje turizma u određenom dijelu i sveukupno zemlje. Prikazuju uvid u aspekte turističkog sektora i pripomažu u ocjenjivanju njegove važnosti. Ključni pokazatelji su broj dolazaka stranih i domaćih turista, broj noćenja stranih i domaćih turista. Problem s pandemijom COVID-19, turistički sektor osjetio je izvanredni pad. Hrvatska koja je poznata kao turistička zemlja, izuzetno bogate kulturne baštine, ljepotama Jadranskog mora i mnogobrojnih drugih prirodnih ljepota također doživljava neuspjeh.

U ovom istraživanju fokus je analizirati utjecaj pandemije COVID-19 na turističke pokazatelje. Statističkom analizom pomoću jednadžbe linearnog trenda prikazano broj dolazaka i noćenja u Republici tijekom 2015.godine do 2019.godine išao uzlaznom putanjom. 2020. godina prikaza kao godina početaka pandemije COVID-19 prikazuje drastičan pad dolazaka i noćenja domaćih i stranih turista.

Rad je strukturiran u niz poglavlja. U prvom dijelu su prikazani pojmovi i razvoj turizma kroz povijest, zatim razvoj BDP-a i njegova izuzetna važnost u sektoru turizma u Republici Hrvatskoj. U drugom poglavlju prikazuje se istraživanje turističkog sektora, života prije i tijekom pandemije COVID-19. Treći dio prikazuje statističku analizu broja noćenja i broja dolazaka turista izračunom pomoću jednadžbom linearnog trenda a zatim grafički prikazano u postotku kroz vremenski period 2015.-2022.

Završno poglavlje rezervirano je za zaključak, u kojima je prikazana analiza istraživanja i saznanja o utjecaju pandemije u Republici Hrvatskoj u turističkom sektoru. I na samom kraju prikazana je literatura, izvori koji su korišteni u ovome radu te podaci bili izvorni i točni.

2. POJAM I RAZVOJ TURIZMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

2.1. Općenito o turizmu

Turizam je sva aktivnost koja osoba provodi izvan svoje sredine, izvan svog prebivališta i izvan svojih svakodnevnih navika, neovisno radi li se o odmoru, poslovnom putu ili nekom drugom razlogu. Turist je osoba koja se udalji od svog mjesta prebivanja radi zadovoljstva bilo to dobrovoljno ili privremeno. To mu može pružiti zadovoljstvo, promjenu ili novosti.. (Brkljačić et al.,2022)

2.2.Povijesni pregled turizma u Republici Hrvatskoj

Povijesni razvoj turizma podijeljen je u nekoliko faza. Prva faza počinje polovinom 19.st. najbližnja turizmu su hodočašća u grad Zadar, zatim se osnivaju i prva lječilišta(Daruvarske, Stubičke toplice). Krajem 19. st. dolazi do razvoja turizma na obali. 1930. dolazi do cvjetanja hrvatskog turizma, bilježimo prosječno milijun turističkih dolazaka godišnje. Dolazi do otvaranja mjenjačnica, poboljšanje zrakoplovnih linija, većini stanovnika RH omogućene su svakodnevne razne prijevozne linije do obale. (Brkljačić et al.,2022)

Veliki razvoj Hrvatska ostvaruje od 1965. do 1975. godine, razdoblje u kojem se grade brojni smještaji (apartmani, kampovi, hoteli) takozvano „zlatno doba „ostvaruje veliki interes za primamljivim destinacijama Mediterana. Najveći dolazak inozemnih gostiju ostvaruje se 1987. godine, sve do neovisnosti (10,5 milijuna). Kao što je 90-tih hrvatski turizam doživio pad tako i 2020. hrvatski turizam doživljava drastično smanjenje dolazaka zbog utjecaja slučajne varijable COVID-19.,,U 2020., godini pandemije prouzročene COVID-19, broj noćenja turista vratio se na razinu od prije 20 godina. (Brkljačić et al., 2022)

Ograničenja putovanja, zatvaranje granica, propisi o karanteni i provođenje epidemioloških mjera u Republici Hrvatskoj i svijetu, kako bi se spriječilo širenje zaraze, izravno su utjecali na pad dolazaka i noćenja turista. (Brkljačić et al., 2022)

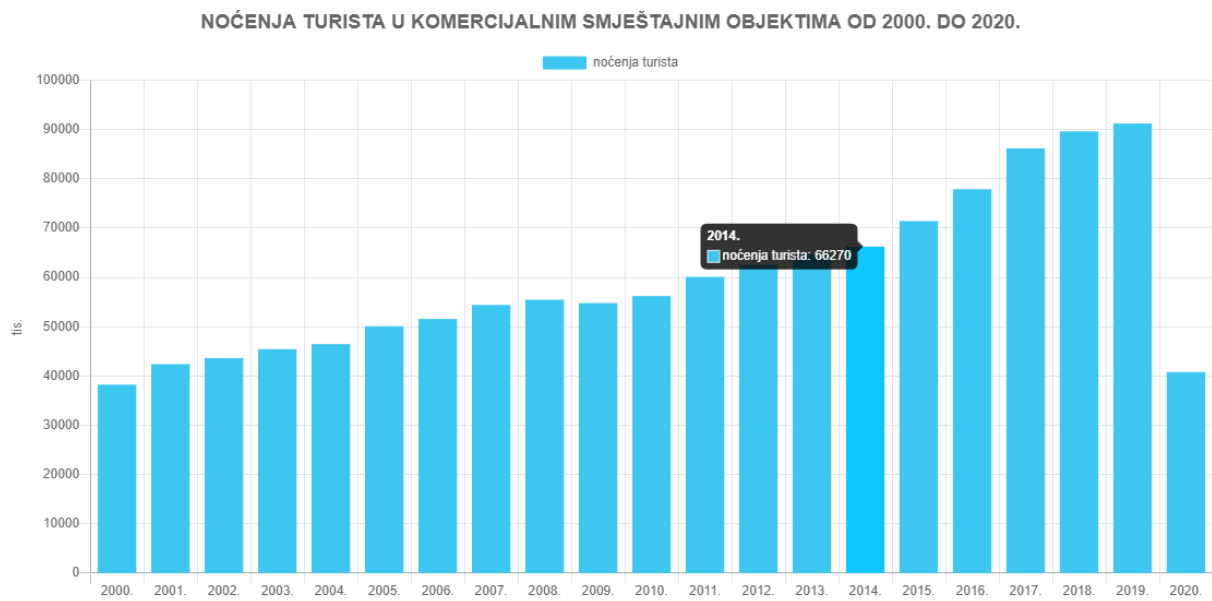
U komercijalnim smještajnim objektima u 2020. ostvareno je 7,0 milijuna dolazaka i 40,8 milijuna noćenja turista, što je 64,2% manje dolazaka i 55,3% manje noćenja turista u odnosu na 2019. Tako su u 2020. u komercijalnim smještajnim objektima domaći turisti ostvarili 1,5 milijuna dolazaka i 5,4 milijuna noćenja. U odnosu na 2019., to je pad dolazaka turista za 34,2% i pad noćenja turista za 23,7%. Domaći turisti prosječno su ostvarili 3,7 noćenja po dolasku. (Brkljačić et al., 2022)

Strani turisti u 2020. ostvarili su 5,5 milijuna dolazaka i 35,4 milijuna noćenja, što je u odnosu na 2019. pad dolazaka turista za 68,0% i pad noćenja turista za 58,0%. Strani turisti prosječno su ostvarili 6,4 noćenja po dolasku. Turisti iz Njemačke ostvarili su najviše noćenja stranih turista u 2020., i to 11,7 milijuna, što je 33,2% od ukupno ostvarenih noćenja stranih turista. Najviše noćenja turisti iz Njemačke ostvarili su u Istarskoj županiji, i to 5,1 milijun, što je 43,6% od ukupno ostvarenih noćenja turista iz Njemačke u Republici Hrvatskoj u 2020. U odnosu na 2019., noćenja turista iz Njemačke pala su za 41,1%. (Brkljačić et al., 2022)

Slijede noćenja turista iz Slovenije (4,7 milijuna), Poljske (4,4 milijuna), Češke (3,2 milijuna), Austrije (2,1 milijun) te Italije i Mađarske (obje po 1,2 milijuna). Sve navedene zemlje ostvarile su znatno manje noćenja turista u 2020. u odnosu na 2019. Noćenja turista iz Italije manje je za 76,0%, Austrije za 70,3%, Mađarske za 61,7%, Slovenije za 37,0%, Češke za 35,6% te Poljske za 25,7%. (Brkljačić et al., 2022).

Broj noćenja turista u 2020. u odnosu na 2019. pao je u svim skupinama komercijalnog smještaja. Noćenja su najviše pala u skupini Hoteli i sličan smještaj, i to za 73,0%, zatim u skupini Kampovi i prostori za kampiranje, za 52,3%, te u skupini Odmarališta i slični objekti za kraći odmor, za 46,6%. Najviše noćenja turista, 24,6 milijuna, ostvareno je u skupini Odmarališta i slični objekti za kraći odmor, što je 60,4% od ukupno ostvarenih noćenja u 2020. (Državni zavod za statistiku, URL)

Slika 1. Prikaz noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima

Izvor: Državni zavod za statistiku (2021)

3. POJAM I RAZVOJ BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA U RH

Bruto domaći proizvod je glavni makroekonomski pokazatelj, mjera ukupne proizvodnje finalnih dobara određene države. BDP se koristi za ocjenu stanja ekonomije određene države iz razloga jer mjeri dvije stvari: ukupan dohodak svih subjekata ekonomije i ukupne izdatke za potrošnju roba i usluga. U BDP ne ulaze proizvodi i usluge koji su namijenjeni daljnjoj preradi i proizvodnji proizvoda i usluga. (Parlov, 2019)

BDP je indikator zdravlja i gospodarske aktivnosti unutar određene države. Točnije, BDP ocjenjuje životni standard države i ukazuje na fazu ekonomskog ciklusa u kojem se država nalazi. Najopćenitija definicija bruto domaćeg proizvoda je sljedeća: BDP se definira kao tržišna vrijednost svih finalnih roba i usluga proizvedenih u nekoj zemlji tijekom danog razdoblja. (Mankiw Gregory, 2006)

Hrvatska je ovisnija o prihodima od turizma u usporedbi sa svojim mediteranskim konkurentima. Tako su turistički prihodi u 2018. i 2019. godini iznosili čak 18,3 i 21 posto BDP-a, da bi se u 2020. i 2021. smanjili na 8,9 i 15,8 posto BDP-a zbog negativnih učinaka pandemije na turističku potražnju. Čak i tako smanjeni prihodi od turizma u dvjema pandemijskim godinama su i dalje bili, kada se izraze kao udjel u BDP-u, uvjerljivo najveći u Europskoj uniji. U 2019. je godini turistička aktivnost u Hrvatskoj izravno generirala 11,8 posto od ukupno ostvarenog BDP-a. Također, bruto dodana vrijednost turističkih djelatnosti u toj godini iznosila je 82,8 milijardi kuna, što je 24,4 posto ukupno ostvarene bruto dodane vrijednosti te godine. (Brkljačić et al., 2022)

4. ANALIZA RADOVA ZNANTVENIKA O TURIZMU I BRUTO DOMAĆEG PROIZVODA

Zbog pandemije bolesti COVID-19 mnoge su države morale poduzeti mjere za ublažavanje njezinih ekonomskih posljedica. Mjere ograničavanja gospodarskih aktivnosti i kretanja ljudi utjecale su i na agregate tromjesečnih nacionalnih računa te na kvalitetu i dostupnost mnogih izvora podataka koji se uobičajeno primjenjuju u procjeni bruto domaćeg proizvoda (BDP-a). Podaci pokazuju da je pandemija uvelike utjecala na slabljenje hrvatskoga gospodarstva od sredine ožujka 2020. (Državni zavod za statistiku, URL)

Republiku Hrvatsku je, prema procjeni, u uvjetima bez pandemije koronavirusa trebala okarakterizirati dobra turistička sezona s blagim padom turističkih dolazaka, ali rastom turističkih noćenja, odnosno vrijednošću CROBEXturist burzovnog indeksa podjednakom onoj iz istoga razdoblja 2019. godine. To bi značilo da bi manje turista ostvarilo veći broj noćenja od onih ostvarenih do svibnja 2019. godine. Uslijed nastanka egzogenog šoka, Republika Hrvatska, kao i ostatak Europe i svijeta, bilježi strmoglav pad turističke potražnje. Javno-zdravstvene mjere donesene kako bi se suzbilo širenje koronavirusa snažno su utjecale na kretanje ljudi, a što je vidljivo iz prikupljenih, stvarnih podataka. Pad turističkih dolazaka i noćenja utječe i na turističku ponudu, odnosno vrijednost burzovnog indeksa koji opisuje turistički sektor Republike Hrvatske snažno opada. (Benko, Krstanović i Sovulj, 2022:28)

5. ISTRAŽIVANJE GOSPODARSKIH REZULTATA PRIJE I ZA VRIJEME PANDEMIJE COVID-19

5.1. Razvoj turizma prije pandemije COVID-19

Razvoj turizma u Hrvatskoj najviše je vezan za Hrvatsku obalu (Jadransko more). Popularna obala dovodi Hrvatski turizam do velikog razvoja i zavidnog rasta, ponajviše u prethodnim godinama, osim 2020. godinu kada se i u turizmu zadesila pandemija. Republika Hrvatska uz turistička odredišta na Mediteranu ima i dugu turističku povijest i velike razvojne mogućnosti. Kao što sam prethodno opisala povijesni razvoj turizma u Republici Hrvatskoj.(Brkljačić et al.,2022)

5.2. Hrvatski turizam u brojkama

U tablici su prikazani podaci o Republici Hrvatskoj, brojke važne za sektor turizma, Hrvatska je jedna od najpoznatijih i najposjećenijih turističkih destinacija.

Slika 2. Opći podaci o Republici Hrvatskoj

Opći podaci o Republici Hrvatskoj	
Površina ukupno	88.073 km ²
Površina kopna	56.594 km ²
Površina mora	31.479 km ²
Stanovništvo	4,28 mln
Glavni grad	Zagreb (0,8 mln stanovnika)
Dužina obale	6.278 km
- Dužina kopnenog dijela obale	1.880 km
- Dužina otočkog dijela obale	4.398 km
Broj otoka, otočića, hridi i grebena	1.244 ¹⁾
- broj otoka i otočića	602
- broj hridi i grebena	642
Dužina cestovne mreže	26.958,5 km

Izvor: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2021)

5.3. Turizam u Republici Hrvatskoj u vrijeme pandemije COVID-19

Pandemija COVID-19. zahvatila je cijeli svijet pa tako i Republiku Hrvatsku, prethodile sumnoge negativne posljedice za sektor turizma te teškom periodu daljnjeg razvoja turističke djelatnosti. Nakon što je 25. veljače 2020. godine bio prvi slučaj zaraze uzorkovan virusom Covid-19 stožer civilne zaštite RH na dnevnoj bazi donosi niz odluka i mjera u cilju sprječavanja širenja infekcije korona virusom. Ključnu ulogu u turizam imale su zabrane prekograničnih prijelaza čime je stranim turistima onemogućen ulazak u RH. Zbog straha od porasta broja zaraženih stožer civilne zaštite 23. prosinca 2020. donosi zabranu napuštanja mjesta prebivališta te uvodi propusnice među županijska kretanja. (Brkljačić et al., 2022)

Propusnice su služile za neodgodive slučajeve, a cilj da se građani suzdrže putovanja i odlazak na različite događaje. Hrvatska je svjesna da će broj turista u Hrvatskoj u 2020. godini biti drastično manji nego prethodnih godina i niza godina prije jer mnogi nisu bili u mogućnosti turistički putovati. Oni mnogi koji su ipak u mogućnosti putovati, ostajali su u mjestima prebivališta, iz straha zbog mogućeg širenja virusa i pogoršanja svog imovinskog stanja, putovali su na kratke izlete na otvorenom i u blizini svojih domova. (Brkljačić et al., 2022)

Nakon skoro godine dana konstantne borbe sa bolesti uzrokovane virusom COVID-19, Europska Unija je nakon pozitivne preporuke Europske agencije za lijekove, 21. prosinca 2020. godine odobrila prvu vrstu cjepiva od kompanije BioNTech/Pfizer, a cijepljenje protiv bolesti COVID-19 započelo je već 27. prosinca 2020. godine. (Brkljačić et al., 2022)

Pronalazak cjepiva imao je pozitivan utjecaj na cjelokupno globalno gospodarstvo, što će tek biti vidljivo u skorijoj budućnosti, a iznimno velik utjecaj dolazak cjepiva na tržište imao je na sektor turizma što je jasno vidljivo na primjeru Republike Hrvatske kada se uspoređuje godina 2020. i ipak uspješnija 2021. godina. Zahvaljujući procjepeljivanju stanovništva na tržište dolaze i tzv. „Covid-19 putovnice“ koje ponovno omogućuju međunarodna putovanja i normalniji tijek društvenog života. (Klarić, 2020).

Od samih početaka cijela situacija povezana s virusom bila nepredvidiva, sve se ubrzano odvijalo. U početku kao bezazleni virus, no posljedice koje je počeo ostavljati WHO je već početkom ožujka 2020. proglasila pandemiju, te istu klasificirala kao ozbiljnu prijetnju odmeđunarodnog značaja. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji pandemija Covid-19 je infektivna bolest dišnih puteva pod službenim nazivom SARS- CoV-2. Zaštita od ove bolesti najboljom se smatra držanje distance među dvije ili više osoba, izbjegavanje okupljanja ili se držanje distance među dvije ili više osoba, izbjegavanje velikih okupljanja, u što naravno ubrajamo turističke destinacije gdje se nalazi veći broj ljudi, samim tim razlozima zabranjena su putovanja što je utjecalo na turističke pokazatelje u Republici Hrvatskoj, kao i što podaci prikazuju Hrvatska znatno osjeti pandemiju. Kao što su se i druge države morale prilagoditi novonastalom situacijom prilagodila se i Republika Hrvatska. (Brkljačić et al., 2022)

Slobodno možemo reći kako je pandemija COVID-19 utjecala na veliku ekonomsku krizu sa kojom se borio cijeli svijet, a koja je nažalost i unazadila cijelo društvo. Ova kriza nazvana je najvećim ekonomskim, finansijskim i društvenim šokom 21. stoljeća, a ekonomski stručnjaci tvrde kako je pandemija imala velike posljedice za gospodarstvo, turizam, te da će sve skupa ovo trajati i do nekoliko godina dok se RH i ostale zemlje neće potpuno oporaviti. (Brkljačić et al., 2022)

5.4. Ponuda i potražnja turizma u Hrvatskoj u vrijeme pandemije

Turističke potrebe, tj. potrebe čovjeka za putovanjem i odmorom, možemo reći da su to potrebe koje čovjeka vodi da napusti svoje prebivalište na duže ili kraće vrijeme, svoje slobodno vrijeme koristi kako bi posjetio drugo mjesto gdje možda nije bio ili se vraća mjestu gdje mu je ugodno, koristi vrijeme za odmor ili razgledavanje drugih ne svakodnevnih mjesta. Turist tijekom svog boravka izvan prebivališta troši novčana sredstva u puno većoj mjeri nego što bi to inače činili. Troškovi odlaze na smještaj, prodavaonice, zabavne i kulturne centre, prijevoz, uslužne objekte i dr., te time čini značajan izvor turističkim destinacijama. Iznosi koji su potrošeni u Hrvatskoj, prema statistikama značajno su manji od iznosa u nekim inozemnim turističkim destinacijama. (Brkljačić et al., 2022)

Ključne ponude u turističkim destinacijama su kvaliteta, obujam turističke ponude, raznolikost a upravo su to odrednice potrošnje na određenim destinacijama, te će o njima ovisiti koliko će sredstava potrošiti turist. (Brkljačić et al.,2022)

Bitne gospodarske djelatnosti, koje se smatraju važnim za razvoj i unaprjeđenje turizma na prvom mjestu je ugostiteljstvo, a posebnu ulogu imaju hoteli koji bi se trebali bazirati na najkvalitetniju ponudu kako bi se privuklo što više domaćih ali i stranih državljana. Hoteli bi trebali biti dobro opremljeni, ali i pristupačni većini turista. Ravnoteža između faktora čini glavni uvjet za uspješan razvoj turizma. Ponuda Republike Hrvatske je raznolika i bogata, svaka turistička destinacija razvila je svoju karakterističnu ponudu u skladu sa svjetskom ponudom ali i tradicijom. (Brkljačić et al.,2022)

Najznačajnije navode se Istra i Kvarner, Dubrovnik i dubrovačko područje, Dalmacija, glavni grad Zagreb kao turistička destinacija ali i kontinentalna Hrvatska. Hrvatska je po statistici zemlja koja na svakom području daje priliku za posjetiti, što zanima mnogobrojne turiste, što znači da je Hrvatski turizam razvijen kako na obali tako i na kopnu. Svaka županija ima za ponuditi svoju bogatu tradiciju ali i razne manifestacije, događaje i festivale. Prednost Hrvatske kao turističke zemlje smatraju se očuvana prirodna bogatstva, kultura, povijesno nasljeđe te blaga mediteranska klima. Kakav je utjecaj korona virus ostavila na cjelokupnu turističku ponudu Hrvatske kroz 2020. godinu prikazati će kroz daljnju razradu ove točke. (Brkljačić et al.,2022)

Prirodna bogatstva Hrvatske najvažnije mjesto zauzima more, razvedena obale te mnoštvo otoka, prirodne plaže kao i osam nacionalnih parkova (Plitvička jezera, Paklenica, Sjeverni Velebit, Risnjak, Kornati, Krka, Mljet i Brijuni), jedanaest parkova prirode te kulturno povijesno nasljeđe sa spomenicima pod zaštitom UNESO-A (Eufrazijeva bazilika u Poreču, Šibenska katedrala, Dioklecijanova palača u Splitu) ono što je najviše utjecalo na smanjenje turističke ponude na početku same pandemije je zatvaranje vrata nacionalnih parkova, parkova prirode i zabrana posjetama povijesnim baštinama, kako bi se smanjile gužve koju su se očekivale na početku proljetne sezone. (Brkljačić et al.,2022)

20. ožujka 2020. službeno su zatvorena vrata svih parkova i ostalih prirodnih atrakcija, a na temelju zaključka Vlade RH o mjerama za pokretanje gospodarskih i turističkih djelatnosti svoja vrata destinacije otvorile su 11. svibnja 2020. godine. (Brkljačić et al.,2022)

Negativne posljedice pandemija odrazile su se i na kulturne ustanove (muzeji, kina dvorane, koncertne dvorane, kazališta) no oni su se snašli tako što su svoj sadržaj nudili putem interneta.Hrvatski muzeji svojim turistima nudili su mogućnosti virtualne izložbe i 3D virtualne šetnje. (Brkljačić et al.,2022)

Blaga mediteranska klima i blizina europskih tržišta Hrvatsku čini kao jednu od najpoželjnijih ljetnih destinacija. Mala i srednja trgovačka društva koja obuhvaća razne restorane, apartmane, hotele, barove svojim djelovanjem stvara vrlo popularan turistički proizvod koji utječe na zadovoljstvo turista kako domaće tako i strane turiste. Iz tog razloga, svake godine Hrvatska već od proljetnih lijepih dana bilježi porast u svim segmentima turističke ponude, posebice u broju dolazaka i noćenja turista u komercijalnim smještajima. (Brkljačić et al.,2022)

Ograničenja u putovanjima, zatvaranje granica naše države, propisa o karanteni te donošenja epidemioloških mjera u Hrvatskoj a i svijetu, kako bi se spriječilo širenje zaraze, izravno su utjecali na pad dolazaka turista za 64,2 % te pad noćenja za 55,3% u komercijalnim smještajima u 2020. u odnosu na prethodne godine. (Brkljačić et al.,2022)

6. STATISTIČKA ANALIZA PODATAKA POMOĆU TRENDNA - DINAMIČKA ANALIZA

Šošić (2009) kaže predočenjem postupka analize vremenskog niza moguće je provesti u sklopu Excela. Već su predočene metode grafičkog prikazivanja. Određivanje indeksa provodi se unosom formule i njezinim kopiranjem. Umetanje odgovarajuće statističke funkcije izračunaju se aritmetička sredina, varijanca i standardna devijacija.

Analiza trenda provodi se programom koji se nalazi u dodatku analiza podataka (REGRESSION). Kako je model linearnog trenda jednak modelu jednostavne linearne regresije, pri primjeni Excela upotrijebiti će se već opisani postupak analize koji se odnosi na jednostavnu regresiju. U modelu trenda nezavisnu varijablu x predočava varijabla vrijeme, koja dogovorno poprima vrijednost prvih N prirodnih brojeva, tj. $X_t=t=1,2,\dots,N$. Stoga je prije provođenja postupka potrebno generirati (upisati) vrijednost te varijable.

Ako je riječ o eksponencijalnom trendu, osim vrijednosti varijable, vrijeme, potrebno je odrediti logaritamske vrijednosti članova. To se postiže pomoću odgovarajuće funkcije iz izbornika funkcija (matematika i trigonometrija).

Sezonska komponenta je jedna od komponenti vremenskog niza, koja se očituje u sustavnim kretanjima pojave unutar jedne godine. Sezonska komponenta dio je mnogih ekonomskih i gospodarskih pojava te se uočava u gospodarskim pojavama poput prodaje, usluga, odlasci na godišnje odmore..

Razlog u pojavi sezonske komponente moguće je pronaći u:

- Promjenama potrošačkih potreba i navika unutar jedne kalendarske godine
- Odlikama poslovne djelatnosti
- Utjecaj prirodnih čimbenika tijekom jedne godine
- Početak i kraj školske i akademske godine
- Socijalnom, kulturnom i vjerskom ponašanju

Sezonska komponenta predstavlja fluktuacije vremenskog niza koje se ponavljaju (uvijek u jednako vrijeme) tijekom određenog vremenskog razdoblja unutar jedne kalendarske godine.

Upravo zbog svojih specifičnosti sezonska komponenta može predstavljati probleme u raznim predviđanjima te se tada primjenjuje desezoniranje vremenskog niza.

Ovisno o vrsti čimbenika koji djeluju na neku pojavu, vremenski niz činesljedeće komponente:

- komponenta trenda koja predstavlja osnovnu tendenciju razvoja pojave u vremenu. Izražava se funkcijom vremena.
- sezonska komponenta koja se očituje u sustavnim kretanjima pojave unutar jedne godine. Često je prisutna u gospodarskim pojavama (turistička sezona u ljetnim ili zimskim mjesecima, proizvodnja u vrijeme dozrijevanja žitarica i dr).
- ciklička komponenta očituje se kada se vremenska pojava obnavlja napribližno isti način (redovito ili periodično) dugoročnije od sezonske. Javlja se u nepravilnim intervalima. Sastoji se od uzlazne faze ili ekspanzije i silazne faze ili recesije, što je svojstveno poslovnim ciklusima.
- slučajna (stohastička) komponenta proizlazi iz utjecaja koji nisu predvidivi, ili nisu na vrijeme predvidivi. Slična je slučajnoj pogreški u regresijskom modelu.

Vremenski niz zapisuje se općim oblikom aditivnog modela (Radman-Funarić, 2018: 149):

$$y = T + C + S + e \quad (1)$$

Y – promatrana pojava

T – vrijednost komponente trenda

C – vrijednost cikličke komponente

S – vrijednost sezonske komponente

e – vrijednost slučajne komponente

Ukratkom vremenskom razdoblju trend i ciklička komponenta se nerazdvajaju pa se model može pisati (Radman-Funarić, 2018: 150):

$$y = T + S + e \quad (2)$$

T– trend i ciklička komponenta

Opći oblik multiplikativnog modela (Radman-Funarić, 2018: 150):

$$y = T + I_s + I_\varepsilon \quad (3)$$

I_s – sezonska komponenta

I_ε – slučajna komponenta

a u logaritamskom obliku (Radman-Funarić, 2018: 150):

$$\log y = \log T + \log I_s + \log I_\varepsilon \quad (4)$$

S obzirom na funkciju vremena, trend može biti linearni i eksponencijalni.

6.1. Linearni trend

Linearni trend koristi se za opisivanje kretanja dugoročno linearnih pojava uvremenu. Model linearnog trenda identičan je modelu jednostavne linearne regresije, u kojemu je vrijeme nezavisna varijabla. Prikladan je kada se vremenska pojava mijenja od razdoblja do razdoblja za približno isti apsolutni iznos, odnosno kada su prve diferencije približno konstantne.

Jednadžba linearnog trenda glasi (Radman-Funarić, 2018: 150):

$$y_c = a + bx_t \quad (5)$$

y_c – zavisna (trend) varijabla

x – oznaka za vrijeme

a – vrijednost trenda u ishodištu

b – koeficijent smjera pravca

Jednadžba linearnog trenda izračunava se metodom najmanjih kvadrata (parametrijska metoda). Parametrom a procjenjuje se vrijednost varijable y (trend vrijednosti), kadalinija trenda presijeca os y ($x = 0$). Parametar b naziva se koeficijent smjeralinije trenda. On određuje smjer i nagib (intenzitet) trenda, odnosno pokazuje za koliko se prosječno linearno mijenja pojava y za svaku promjenu jedne jedinice vremena (varijabla x).

Jednadžba linearnog trenda može imati ishodište na početku vremenskog niza, što se u praksi i najčešće koristi, ili u sredini vremenskog niza.

Parametar b izračunava se prema izrazima (Radman-Funarić, 2018: 151):

$$b = \frac{\sum_{i=1}^N x_i y_i - N \bar{x} \bar{y}}{\sum_{i=1}^N x_i^2 - N \bar{x}^2} \quad (6)$$

Parametar a izračunava se prema izrazu (Radman-Funarić, 2018: 151):

$$a = \bar{y} - b \bar{x} \quad (7)$$

Pri čemu je

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^N x_i}{N} \quad (8)$$

$$\bar{y} = \frac{\sum_{i=1}^N y_i}{N} \quad (9)$$

Ukoliko se ishodište postavi u sredinu vremenskog niza, parametri a i b računaju se prema skraćenim izrazima. Izrazi postaju skraćeni jer drugi dio izraza ima vrijednost nula, budući da je zbroj vrijednosti varijable x jednak nuli, a time je i aritmetička sredina jednaka nuli (Radman-Funarić, 2018: 151)

$$b = \frac{\sum_{i=1}^N x_i y_i}{\sum_{i=1}^N x_i^2} \quad (10)$$

$$a = \bar{y} \quad (11)$$

Za potrebe ovog rada upotrjebljeni su podaci Državnog zavoda za statistiku, korišten ukupan broj dolazaka stranih i domaćih turista kroz vremenski period 2015.-2022., te iz tih podataka vidljive su promijene uzorkovane pandemijom COVID-19 koja je zadesila 2020. Hrvatsku i svijet. Bilježi se veliki pad dolazaka stranih ali i domaćih turista, izrađena je tablica jednadžbe linearnog trenda s ishodištem na početku vremenskog niza (Državni zavod za statistiku, URL).

Tablica 1. Izračun jednadžbe linearnog trenda s ishodištem na početku vremenskog niza - Dolasci stranih i domaćih turista 2015.-2022.

Godina	Broj dolazaka u 000 Y_t	Varijabla vrijeme X_t	$X_t Y_t$	X_t^2	Trend vrijednosti $y_t = a + bx_t$	Rezidualna odstupanja
2015	14.343	0	0	0	16.240,92	-1.897,92
2016	15.594	1	15.594	1	16.001,98	-407,98
2017	17.400	2	34.800	4	15.763,04	1.636,96
2018	18.700	3	56.100	9	15.524,10	3.175,90
2019	19.600	4	78.400	16	15.285,15	4.314,85
2020	7.000	5	35.000	25	15.046,21	-8.046,21
2021	12.800	6	76.800	36	14.807,27	-2.007,27
2022	17.800	7	124.600	49	14.568,33	3.231,67
	123.237	28	421.294	140	123.237,00	0

Prema izrazu (6) parametar b iznosi -238,94 tis. dolazak turista, što pokazuje da se broj dolazaka u razdoblju od 2015. do 2022. godine u prosjeku smanjivao za 238,94 tisuća turista. Međutim, uočljivo je da se dolazak turista povećavao do 2019. godine kao i nakon 2020. godine, a loš rezultat u broju dolazak turista u Republiku Hrvatsku u 2020. godini iskrivljuje sliku o trendu kretanja. To je ujedno i nedostatak linearnog trenda kao metode pri prikazu kretanja neke pojave. Odnosno, budući da parametar b pokazuje negativan trend kretanja dolazaka turista to bi upućivalo na zaključak da se broj dolazaka turista smanjivao od 2015. do 2022. godine. Međutim, negativan predznak parametra b nastao je samo kao posljedica smanjenog broja dolazaka u 2020. godini, a broj dolazaka turista u navedenom razdoblju ipak je rastući, što pokazuje podatak da je u 2015. godini broj dolazaka turista 14.343 tis. u stalnom porastu do 2019. godine te u ponovnom porastu od 2021. godine.

Parametar a , prema izrazu (7) pokazuje da je prema trendu broj turista u 2015. godini iznosio 16.240,92 tis. dolazaka turista. Dakle, prisutno je veliko rezidualno odstupanje u odnosu na stvarni broj dolazaka turista što je rezultat primjene metode linearnog trenda.

Jednadžba linearnog trenda prema (5) glasi:

$$y_{c_t} = 16.240,92 - 238,94x_t$$

Za potrebe ovog rada upotrijebljeni su podaci Državnog zavoda za statistiku, korišten ukupan broj noćenja stranih i domaćih turista kroz vremenski period 2015.-2022., te iz tih podataka vidljive su promijene uzorkovane pandemijom COVID-19 koja je zadesila 2020. Hrvatsku i svijet. Bilježi se veliki pad broja noćenja stranih ali i domaćih turista, izrađena je tablica jednadžbe linearnog trenda s ishodištem na početku vremenskog niza (Državni zavod za statistiku, URL).

Tablica 2. Izračun jednadžbe linearnog trenda s ishodištem na početku vremenskog niza - Broj noćenja stranih i domaćih turista 2015.-2022.

Godina	Broj noćenja Y_t	Varijabla vrijeme X_t	$X_t Y_t$	X_t^2	Trend vrijednosti $y_t = a + b x_t$	Rezidualna odstupanja
2015	71.605	0	0	0	79.102,08	-7.497,08
2016	78.050	1	78.050	1	78.564,17	-514,17
2017	86.200	2	172.400	4	78.026,25	8.173,75
2018	89.700	3	269.100	9	77.488,33	12.211,67
2019	91.200	4	364.800	16	76.950,42	14.249,58
2020	40.800	5	204.000	25	76.412,50	-35.612,50
2021	70.200	6	421.200	36	75.874,58	-5.674,58
2022	90.000	7	630.000	49	75.336,67	14.663,33
	617.755	28	2.139.550	140	617.755,00	0,00

Prema izrazu (6) parametar b iznosi -537,92 tis. dolazak turista, što pokazuje da se broj noćenja turista u razdoblju od 2015. do 2022, godine u prosjeku smanjivao za 537,92 tisuća turista. Međutim, uočljivo je da se broj noćenja turista povećavao do 2019. godine kao i nakon 2020. godine, a loš rezultat u broju dolazak turista u Republiku Hrvatsku u 2020. iskrivljuje sliku o trendu kretanja. Odnosno, budući da parametar b pokazuje negativan trend kretanja noćenja turista to bi upućivalo na zaključak da se broj turista smanjivao od 2015. do 2022. godine. Međutim, negativan predznak parametra b nastao je samo kao posljedica smanjenog broja noćenja u 2020. godini, a broj noćenja turista u navedenom razdoblju ipak je rastući, sa 71.605. tis. u 2015. godini na 90.000 tis. u 2023. godini.

Parametar a , prema izrazu (7) pokazuje da je prema trendu broj turista u 2015. godini iznosio 79.102,08 tis. noćenja turista. Dakle, prisutno je veliko rezidualno odstupanje (-7.497,08 tis. noćenja) u odnosu na stvarni broj dolazaka turista što je rezultat primjene metode linearnog trenda.

Jednadžba linearnog trenda prema (5) glasi:

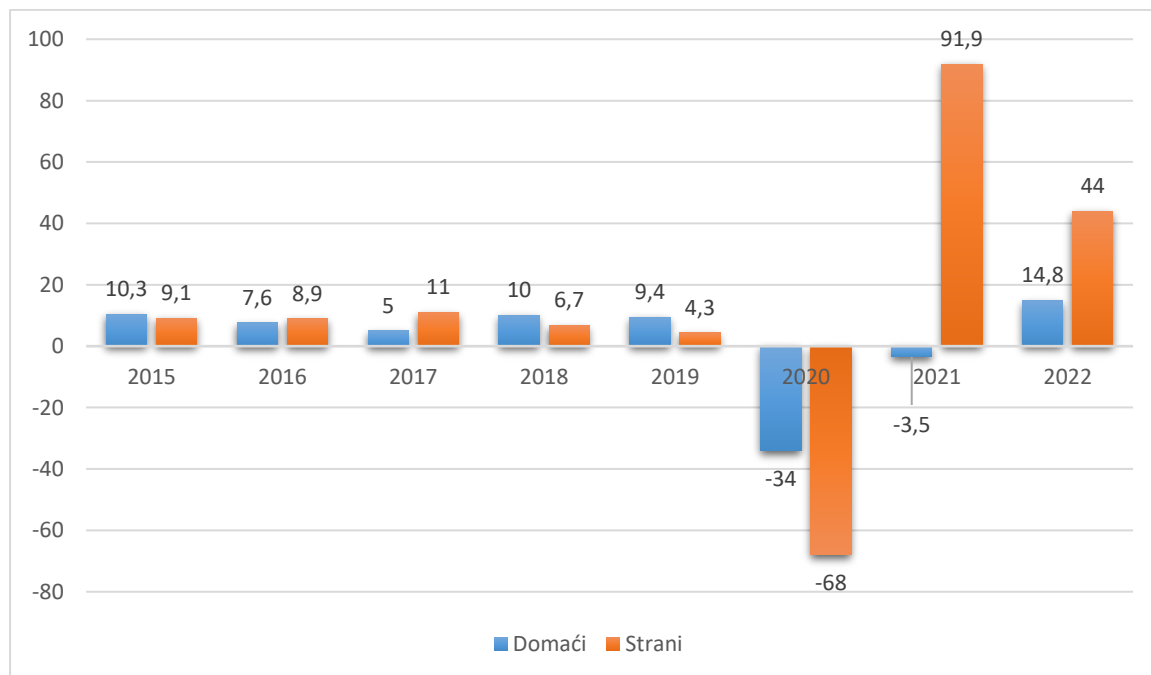
$$y_{c_t} = 79.102,08 - 537,92x_t$$

7. USPOREDBA TURISTIČKIH POKAZATELJA REPUBLIKE HRVATSKE IZ 2015.- 2022. GODINE

Ograničenja o putovanjima, propisi o karanteni, zatvaranje granica u Hrvatskoj i svijetu, kako bi se spriječila daljnja zaraza sve je to utjecalo na pad dolazaka stranih turista za 68% te pad dolazaka domaćih turista za 34%, zatim pad noćenja stranih turista za 58% i pad noćenja domaćih turista za 24%. u komercijalnom smještaju 2020. u odnosu na 2019. nakon što je dosegnuta najveća vrijednost od 91 milijun noćenja turista u komercijalnom smještaju u Hrvatskoj. Broj noćenja turista 2020. unazadio je Hrvatsku na razinu prije 20 godina. (Državni zavod za statistiku, URL)

Na temelju službenih podataka objavljen od strane Državnog zavoda za statistiku uspoređeni su turistički pokazatelji Republike Hrvatske iz 2015.-2022. godine na temelju domaćih i stranih turista. Podaci prikazuju da je u 2020. godini utjecaj slučajne varijable Covid-19 ima negativan utjecaj na sektor turizma.

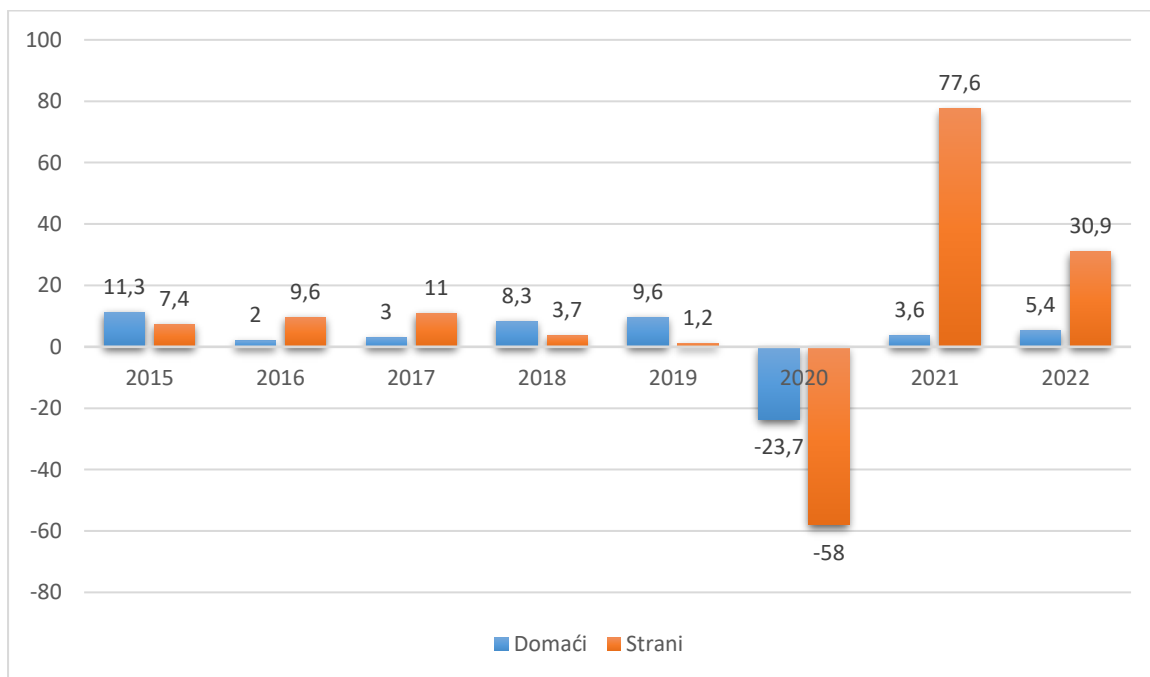
Grafikon 1. Ukupan broj dolazaka domaćih i stranih turista u Republici Hrvatskoj kroz 2015.-2022. godinu

Izvor: Izradio autor

Tijekom vremenskog perioda od osam godina, iz grafičkog prikaza vidljivo je da je Hrvatski turizam svake godine povećavao broj dolazaka stranih, ali i domaćih turista. 2020. godine u Hrvatskoj taj je broj drastično smanjen uzrokovan pandemijom COVID-19. Mjere drugih država i Hrvatske utjecale su na vidljivo smanjenje. Ali već 2021. godini prikazano je povećanje stranih turista, ali broj domaćih je i dalje u padu.

Grafikon 2. Ukupan broj noćenja domaćih i stranih turista u Republiku Hrvatsku kroz 2015.-2022. godinu

Izvor: Izradio autor

Tijekom vremenskog perioda od 8 godina, iz grafičkog prikaza vidljivo je da je Hrvatski turizam svake godine povećavao broj noćenja stranih ali i domaćih turista. 2020. godine u Republici Hrvatskoj taj broj drastično smanjen uzrokovan pandemijom COVID-19. Mjere drugih država i Hrvatske utjecale su na vidljivo smanjenje. Ali već 2021. prikazano je povećanje stranih turista, ali domaćih i dalje u padu.

8. ZAKLJUČAK

Turizam je jedna od najbitnijih gospodarskih grana u Republici Hrvatskoj, ona ima pozitivan utjecaj na cijelu državu, odrazvoja do zapošljavanja. Situacija koja je zadesila Hrvatsku ali i svijet 2020. godine nije se mogla ni naslutiti. Nesvakidašnja situacija dogodila se na samom početku nove sezone, pa je Hrvatska unatoč nadanjima da će 2020. biti još jedna rekordna godina osjetila nagli pad uzrokovana pandemijom COVID-19. Hrvatski turizam s počecima u 19. st nije osjetio ovakav pad, komercijalni smještaji, hoteli, parkovi prirode ostali su neiskorišteni.

Hrvatska je ovisnija o prihodima od turizma u usporedbi sa svojim mediteranskim konkurentima, ono što Hrvatska pruža domaćim i stranim turistima uslugama zaista znači Hrvatskom Bruto Domaćem Proizvodu, Hrvatska udjel u BDP-u ima uvjerljivo najveći u Europskoj uniji. Čak približno 25% posto ukupne ostvarene BDP vrijednosti ima Hrvatska kroz godinu prije pandemije.

Na samom početku pandemije sve zemlje uvele su epidemiološke mjere koje su bile određene kako bi sačuvali osobno sebe ali i druge. Prve od mjera bile su upravo ograničavanje međunarodna a zatim i županijska putovanja. Zabrana i dvotjedna izolacija sprječavala je mnogobrojnim turistima ulazak u RH, što je za Hrvatsku problem jer je snažno ugrožen sektor turizma. U analizi pomoću linearnog trenda koja je provedena u ovome radu prikazano je promatranje broja noćenja i dolazaka stranih i domaćih turista u vremenskom periodu 2015.-2022. te je zapažen značajan pad kobne 2020. godine. Nakon 2020. godine bilježi se polagano ali i sigurno vraćanje brojki na 2019. godinu prije pandemija COVID-19.

9. LITERATURA

Benko, Krstanović, Sovulj (2022) Procjena učinaka pandemije korona virusa na turističke dolaske i noćenja u Republici Hrvatskoj te na vrijednosti CROBEXturist indeksa Zagrebačke burze. *Serijski članak u nastajanju*, br.22-1,Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb. URL: <https://hrcak.srce.hr/274210>

Brkljačić, M. et.al (2022) Udio prihoda od turizma u BDP-u u Hrvatskoj uvjerljivo najveći u Europi. *LIDER*. URL:<https://lidermedia.hr/biznis-i-politika/udio-prihoda-od-turizma-u-bdp-u-u-hrvatskoj-uvjerljivo-najveci-u-europskoj-uniji-142865>

Horvat i Mijoč (2022) *Osnove statistike*. Zagreb, Naklada Ljevak.

Parlov (2019) *Kretanja BDP-a u RH i uspješnost poslovanja banaka*. Diplomski rad. Split: Ekonomski fakultet. URL :<https://zir.nsk.hr/islandora/object/efst%3A3009>

Klarić, Z. (2020) *Širenje koronavirusa u svijetu i hrvatski turizam*. Zagreb; Institut za turizam.URL, http://www.iztg.hr/files/file/RADOVI/2020/COVID-19/Klari%C4%87-Z_2020.pdf

Lukša,P. (2021) *Utjecaj pandemije COVID-19 na malo gospodarstvo u turizmu u Republici Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb; Ekonomski fakultet, URL: <https://repozitorij.efst.unist.hr/islandora/object/efst%3A3009/datastream/PDF/view>

Mankiw Gregory N. (2006) *Osnove ekonomije*. Zagreb: MATE.

Radman-Funarić M.(2018) *Tko kaže da lažem?, UVOD U GOSPODARSKU STATISTIKU*, Požega: Veleučilište u Požegi.

Šošić I. (2006): *Statistika*, Zagreb :Školska knjiga.

Lukša, P. (2023) Utjecaj pandemije COVID-19 na malo gospodarstvo u turizmu u Republici Hrvatskoj, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet <https://repozitorij.efzg.unizg.hr/islandora/object/efzg%3A8064/datastream/PDF/view>
(preuzeto: 16.09.2023)

Državni zavod za statistiku, Turizam, Dolasci i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima u 2020. (2021) https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/turizam-dolasci_i_nocenja_2020.html (preuzeto:10.09.2023.)

Lider, Udio prihoda od turizma u bdp-u u Hrvatskoj uvjerljivo najveći u Europskoj uniji, <https://lidermedia.hr/biznis-i-politika/udio-prihoda-od-turizma-u-bdp-u-u-hrvatskoj-uvjerljivo-najveci-u-europskoj-uniji-142865> (preuzeto:09.09.2023.)

Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Turizam u brojkama 2020., (2021), https://www.htz.hr/sites/default/files/2021-06/HTZ%20TUB%20HR_%202020_0.pdf (preuzeto:09.09.2023.)

Državni zavod za statistiku, Dolasci i noćenja turista, (2023)., <https://web.dzs.hr/Hrv/Covid-19/turizam.html> (preuzeto:09.09.2023.)

Državni zavod za statistiku, Priopćenje, Dolasci i noćenja turista u 2015. (2016), godina LII, Broj 4.3.2., https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/160209_Dolasci_nocenja_2015.pdf (preuzeto:10.09.2023)

Državni zavod za statistiku, Priopćenje, Dolasci i noćenja turista u 2016. (2017), godina LIII, Broj 4.3.2., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/04-03-02_01_2016.htm (preuzeto:10.09.2023)

Državni zavod za statistiku, Priopćenje, Dolasci i noćenja turista u 2017. (2018), godina LIV, Broj 4.3.2., https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AA_2018_c-dokumenti/180213_DZS_2017.pdf (preuzeto:10.09.2023)

Državni zavod za statistiku, Priopćenje, Dolasci i noćenja turista u 2018. (2019), godina LV, Broj 4.3.2., https://web.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/04-03-02_01_2018.htm (preuzeto:10.09.2023)

Državni zavod za statistiku, Priopćenje, Dolasci i noćenja turista u 2019. (2020), godina LVI, Broj 4.3.2., https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AAA_2020_ABC/c_dokumenti/200228_DZS_turizam2019.pdf (preuzeto:10.09.2023)

Državni zavod za statistiku, Priopćenje, Dolasci i noćenja turista u 2022. (2023), godina LIX, <https://podaci.dzs.hr/2022/hr/29506> (preuzeto:10.09.2023)

IZJAVA O AUTORSTVU RADA

Ja, **Marija Jelić**, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor završnog/diplomskog rada pod naslovom **Utjecaj pandemije Covid-19 na turističke pokazatelje u Republici Hrvatskoj** te da u navedenom radu nisu na nedozvoljen način korišteni dijelovi tuđih radova.

U Požegi, dan. mjesec godina.

Ime i prezime studenta

Marija Jelić